

KONFLIKTNÍ DYÁDA UČITEL-ŽÁK JAKO ZDROJ PROBLÉMŮ PŘI HODNOCENÍ ŽÁKA UČITELEM

Jiří Dan

Filozofická fakulta MU Brno

Při hledání zdrojů chyb v hodnocení a klasifikaci žáků učiteli můžeme vydělit skupinu proměnných, které mají přímý vztah k učiteli (např. délka jeho praxe, osobnostní charakteristiky), které se bezprostředně týkají žáka (např. typ jeho laterality), nebo skupinu proměnných, které pro tento účel označíme jako situační (např. místo, kde žák ve třídě sedí). V rámci systémového přístupu se můžeme primárně zaměřit na dyádu učitel-žák a interakci v ní jako zdroje možných problémů při hodnocení žáků. Jako třetí prvek systému chápeme rodiče, resp. parodiče žáka.

Vztah učitel-žák nechápeme přitom jako jednosměrný, se vzdělávajícím, poučeným, starším, mocným učitelem na jedné straně a vzděláným, poučovaným, mladším, bezmocným žákem. Vztah učitel-žák chápeme jako dyádu vzájemně se ovlivňující, vzájemně na sebe působící.

Pokud hovoříme o konfliktní dyádě, nemáme na mysli, že by učitel měl být garantem bezkonfliktnosti, nekonfliktnosti. Řada učitelů však už s povděkem přijala informace, které jim umožňují uvědomit si, zda nemají tendenci k vytváření takových dyád, resp. zda nejsou ohroženi tím, že uvíznou v takovýchto dyádách, v neprospěch žáka a ke škodě na svém duševním zdraví. Z poradenské psychologické praxe i z písemnictví je známa řada takových dyád, a to na všech stupních škol. Je samozřejmé, že učitelé z vlastní pedagogické zkušenosti umějí popsat typ žáka, jehož průběh vzdělávání je charakterizován řadou konfliktů s učiteli.

Na tomto místě se zaměřím na dvě konfliktní dyády na úrovni základní školy, poměrně časté a školsky závažné:

- (1) chlapec-žák s infantilními rysy (varianta instabilní je nejčastější, varianta hysteroidní nejnebezpečnější) vs. žena-učitelka s převahou femininních vzorců chování a
- (2) chlapec-žák se schizoidními rysy vs. žena-učitelka nadprůměrně disponovaná z hlediska pohybové obratnosti.

K první dyádě:

Jak známo, pro žáka s infantilními rysy je charakteristické opoždění ve vývoji volní složky osobnosti. V některých případech je opoždění natolik školsky významné, že v roce, kdy je vzhledem k věku povinen zahájit školní docházku, nesplňuje kritéria způsobilosti k zahájení školní docházky. V

přehlédnutých případech nebo když potíže nedosahují stupně pro odložení školní docházky přichází takové dítě do základní školy. Je nápadný svým motorickým neklidem, snahou upoutat pozornost, věku nepřiměřeným grimasováním, bohatou slovní produkcí, tělesnou obratností, často kypí fyzickým zdravím. Zatímco jeho soustředění na činnost, která přináší okamžité uspokojení, je nadprůměrné, o činnosti, které vyžadují volní úsilí, brzy ztrácí zájem a počáteční nadšení z pobytu ve škole pomalu přechází v nezájem o školní práci. Připomínám jen, že podle symptomu, který vystupuje do popředí klinického obrazu, rozlišujeme variantu instabilní, pseudologickou a hysteroidní. Vyučování narušuje svoji snahou upoutat pozornost, pokud se ve třídě objeví více takovýchto žáků, duševní zdraví učitelky je ohroženo. Jako účinné se ukázalo přeřazení do třídy s učitelem-mužem nebo alespoň do třídy s učitelkou, která má ve svém repertoáru odpovědi na chování žáků maskulinní prvky. Je samozřejmé, že učitelka při hodnocení běžných školních výkonů takového žáka bude obtížněji uplatňovat předem stanovená pravidla hodnocení a klasifikace.

Ke druhé dyádě:

chlapec-žák se schizoidními rysy vs. žena-učitelka nadprůměrně disponovaná z hlediska pohybové obratnosti. K psychologickému vyšetření je přiveden někdy ve druhé třídě s tím, že neprospívá. Na první pohled je zřejmý rozpor mezi často nadprůměrnou celkovou úrovní rozumového nadání a klasifikací a hodnocením ve škole, které je v některých případech "horší", než by odpovídalo školním výkonům, je podhodnocován. To není nic neobvyklého, u velkého procenta neprospívajících je jejich školní výkon zhoršován mimointelektovými faktory. U tohoto chlapce však vyšetřením zjistíme sníženou flexibilitu, pružnost psychických procesů. Má potíže s expresí, s projevy jdoucími navenek, tzn. motorikou jemnou, střední i celkovou, artikulací, delší dobu, než je běžné, potřebuje k dosažení aktivační úrovně nutné pro optimální myšlenkový výkon. Ve skupině vrstevníků často patří k outsiderům, což se později v dospívání ještě zhoršuje. Svoji neobratností pohybovou (je kvalitativně poněkud odlišná od nápadnosti v motorice dětí s LMD) dráždí některé učitele a ze zkušenosti odvažují se povědět, že ženy-učitelky nadprůměrně disponované z hlediska pohybové obratnosti jsou nejvíce ohrožené vytvářením konfliktní dyády. Učitelé se střídají, schizoidní rysy přetrvávají, proto tito chlapci tvoří skupinu klientů, kterým rádi poskytneme "dlouhodobé vedení". Sebereflexe učitelky je v těchto dvou případech spolehlivou cestou primárně ke zmírnění nebezpečí chyb v hodnocení a sekundárně k udržení jejího duševního zdraví.

Uvedené příklady se opírají o dlouholetou poradenskou zkušenost. Mohou být inspirujícím východiskem při formulování projektu výzkumu, který by naši zkušenost přejal jako hypotézu.

Literatura:

Plocek, K. - Dan, J.: Disharmonické vývoje osobnosti v dětském věku. Brno
KPPP 1982.

PhDr. Jiří Dan, CSc.
Náměstí SNP 23
613 00 Brno